

Az öröklési jogunk vitatható kérdései

1. Az ma már majdnem közhelyszerű megállapítás, hogy a politikai rendszerváltást követően a gazdasági, társadalmi viszonyokban olyan jelentős változások következtek be, amelyeket a jogalkotásnak is figyelembe kell (kellett) venni. Addig azonban, amíg ezeket a változásokat a tulajdonjogban és a kötelmi jogban a jogalkotó és az Alkotmánybíróság folyamatosan és fokozatosan elvégezte, addig e következtetések levonása az öröklési jog területén nem történt meg. Az öröklési jog területén érdemi változásra utoljára 1977. évi IV. tv. megalkotásával került sor, ahol az addigi viszonyoknak megfelelően két helyen, kétségtelenül jelentős változások történtek.¹

Magam részéről az öröklési jogi szabályok módosításának szükségességét elsősorban abban látom, hogy a rendszerváltást követően a tulajdoni viszonyokban bekövetkezett változások hatására, jelentős vagyontömeg tulajdonosváltásáról lehet és van szó, illetve az öröklési szabályok ezeknek a jelentős vagyontömegnek az átszállását biztosítják. Mindehhez hozzá kell számítani, hogy a tulajdonnal való szabad rendelkezés, a korábbinál lényegesen nagyobb hangsúlyt kap. A két körülmény – mármint a nagyobb vagyontömeg átszállása és a tulajdonnal való szabad rendelkezés hangsúlyozása – felszínre hozza az öröklési jogunk azon problémáit, amelyek a korábbi viszonyok mellett nem jelentkeztek.

2. A másik igen fontos körülménynek tekintem, hogy a huszadik század végére lényegesen megváltozott a társadalom erkölcsi, morális felfogása. Ebből következik, hogy azok a szabályok, amelyek alapvetően egy vallás erkölcsre épültek, meghaladottakká váltak. Konkrétan az élettársi viszony jogi szabályozására, pontosabban az élettársak öröklési jogi szabályozásának a teljes hiányára gondolok, de nyugodtan ide sorolható a kötelestársra vonatkozó rendelkezések is.

3. A harmadik nagy kérdéskör, amit a bekövetkezett változások indikáltak, az a gazdasági társaságok. Sem a gazdasági társaságokról rendelkező 1997. évi

¹ Az egyik ilyen volt a házastársi haszonélvezet megváltásának a lehetősége, a másik pedig a titkos örökbefogadás esetén történő öröklési jogi helyzet tisztázása.

CXLIV. tv., sem pedig az öröklési jog nem szabályozza a gazdasági társaságban, tagsági viszonyban álló személyek utáni adott esetben speciális helyzetet teremtő öröklést. Ott egy sajátos vagyoni értékű jog képezi tulajdonképpen a hagyatékot, vagy annak egy részét, aminek az öröklését nem lehet úgy elintézni, mint mondjuk egy gépkocsit, vagy egy házaspár ingatlanát.

A Kormány elfogadta és közzétételre került az új Ptk. Konceptiója.² Ezen belül napvilágot láttak az öröklési jog területén tervezett változások is. Több helyen azonban – úgy gondolom, hogy – kissé talán az indokoltnál nagyobb mértékben történt ragaszkodás a megszokott és nyugodtan mondhatjuk, hogy a maga idején helyénvaló szabályokhoz, és kevésbé látszik követni azt az irányvonalat, ami – legalább is nézetünk szerint – a jelenlegi viszonyok között indokolt lenne.

A jelen tanulmányban a következő négy területet szeretném kiemelve érinteni.

- a) az élettársak jogi helyzetét,
- b) a végrendelet alakyszerűségével kapcsolatos kérdéskört,
- c) a kötelesrészrel kapcsolatos szabályokat,
- d) gazdasági társaságokkal kapcsolatos egyes öröklési jogi problémákat.³

ad a) Az elmúlt ötven évben a párkapcsolatok terén talán az a leglényegesebb változás, hogy fokozatosan, de egyértelműen egyre bővülő körben és egyenes fejlődési irányt mutatva elterjedtek a házasságkötés nélküli párkapcsolatok. Ez a megállapítás, nem csak hazai viszonyokra, hanem talán nyugodtan mondható egész Európára nézve igaz. Igaz ez még a gyakorlatilag katolikus Franciaországban is, nem beszélve a skandináv államokról. Arra a kérdésre, hogy miért lett ilyen „népszerű” a párkapcsolatoknak e formája nem hiszem, hogy nekem kell válaszolni. A tény az, hogy jelenleg Magyarországon a fennálló párkapcsolatoknak mintegy tíz százaléka élettársi kapcsolat és az elveszületéseknek mintegy egyötöde élettársi kapcsolatból származik

A magyar jogalkotás több területen szabályozási körébe vonta az élettársi kapcsolatokat, hiszen több mint másfélszáz olyan szabályunk van, ahol az élettársi kapcsolathoz valamilyen jogi hatás kapcsolódik. A jelenleg hatályos Ptk. öröklési joga azonban az élettárs fogalmát nem ismeri, nem használja, a párkapcsolatok esetén csak és kizárólag a házasságban történő párkapcsolathoz fűz jogi relevanciát, még olyan esetekben is, amikor nem közvetlenül öröklési jogi joghatásról van szó. Ha megnézzük azokat a hatályos jogszabályokat, amelyek az élettársi kapcsolathoz joghatást kapcsolnak, azt kell megállapítani, hogy ezek közül több „igen hasonlít” az öröklési jellegű következményekhez. Csak példa-

² Magyar Közlöny 2003. évi 8. sz. [1003/2003 (I. 25.) Korm. határozat.]

³ Feltétlenül utalni kell arra, hogy a Konceptió több területen jelentős változások bevezetését veszi tervben. Ugyanakkor az az érzésünk, hogy a fentebb vázolt négy területen még helye lenne jelentős módosításoknak, illetve a gazdasági társaságokban való részesedés öröklése esetén megfelelő új szabályok alkotásának.

ként utalok a Kiváló és Érdemes Művészi járadékról rendelkező 1997. évi XCVII. tv. 2. §-ra, amely szerint a kitüntető cím jogosultjának özvegye a járadék fele részének megfelelő özvegyi járadékra jogosult, feltéve, hogy a kitüntető cím jogosultjával halálakor, annak házastársaként vagy *élettársaként* közös háztartásban élt. Hasonlóképpen a társadalombiztosítási nyugellátásról rendelkező 1997. évi LXXXI tv. 4. § (1) bekezdés e) pontja az *élettárs* részére is biztosít özvegyi nyugdíjat abban az esetben, ha az *élettárs* a nyugdíjra jogosulttal annak halálát megelőzően egy évig megszakítás nélkül együtt élt és gyermekük született, vagy megszakítás nélkül tíz év óta együtt élt. Ebben az esetben az *élettárs* özvegyi nyugdíja azonos a házastárs özvegyi nyugdíjával. Végül utalok a 1996. évi XLIII. tv. 187. § (1) bekezdésére, amely szerint, ha a honvédség hivatásos állományú tagja, vagy a hivatásos állományból nyugdíjba vonult személy meghal, akkor özvegyének, *élettársának* özvegyi nyugdíj jár:

Természetesen önmagában az a körülmény, hogy egyes jogszabályok jogi hatást kapcsolnak az *élettársi* viszonyhoz még nem teszi szükségessé, hogy az *élettársat* a házastárssal hozzuk azonos öröklési jogi helyzetbe. Ugyanakkor vannak olyan szempontok, amelyek már esetleg indokoltá tehetnek bizonyos szabályozást. Ha abból indulunk ki, hogy az örökhagyó vagyonának a megszerzése – egy tartós *élettársi* kapcsolatot feltételezve – valahol a két fél együttes munkájának az eredménye, ennek ugyanúgy kell szolgálni a túlélő *élettárs* megélhetését, mint házasság esetében a túlélő házastársét.

Az *élettárs* öröklésével szemben rendszerint az a kifogás hangzik el legtöbbször, hogy az *élettársi* viszonyt nem lehet dokumentálni. Ez igaz. Ugyanakkor ezzel az érveléssel szemben felvethető, hogy egyrészt az *élettársi* viszony dokumentálhatóságát meg lehet teremteni, mint ahogy ezt több nyugat-európai államban megtették. A másik kifogás pedig rendszerint úgy hangzik, hogy az *élettársi* viszony nem tartós, rövid *élettársi* kapcsolathoz pedig nem lenne célszerű öröklési jogi hatást kapcsolni. Ezzel az érveléssel szemben két ellenvetésem is van.

Az egyik. A házasság is lehet rövid időtartamú, sőt a gyakorlat azt mutatja, hogy igen sok esetben a házasságot a felek az első öt évben kérik felbontani, ugyanakkor mind gyakrabban lehet találkozni a hosszú ideig fennálló *élettársi* kapcsolattal. Van abban valami ellentmondás, hogy a kórházi ágyon kötött házasság – amikor az egyik fél rendszerint életében már el sem hagyja a kórházat, – feljogosítja a túlélő házastársat arra, hogy leszármazó hiányában a házastársra valamennyi vagyonának a tulajdonosa legyen, még bármilyen hosszú *élettársi* kapcsolathoz semmilyen jogi hatás nem kapcsolódik. Kétségtelen körülmény, hogy az új Ptk. koncepciója már mutat bizonyos elmozdulást, de ez az elmozdulás igen szerény, mert hosszabb *élettársi* kapcsolatra tekintettel a volt közös lakás és annak felszerelési tárgyaira biztosítana dologi továbbhasználati jogot, ami szűkebb mozgásteret biztosít a túlélő *élettársnak*, mint a haszonélvezet. Nem szeretném lebecsülni ezt az „eredményt”, de úgy gondolom, hogy ennél tovább kellene lépni.

Nem tudom megfelelő indoknak elfogadni az élettársi örökléssel szemben azt az érvet, hogy ha valaki gondoskodni akar élettársáról, akkor lehetősége van végintézkedés formájában ezt megtenni. Ez kétségtelenül igaz, de figyelembe kell venni két meghatározó körülményt. Az egyik, hogy a magyar mentalitástól, gyakorlattól a végrendelkezés igen távol áll. Általánosnak mondható felfogás szerint, ha valaki végrendelkezik, akkor az biztos, hogy halni készül, feltehetően ezért igen kevesen végrendelkeznek. Ezen túlmenően is azonban – sajnos nem elhanyagolható számban – történnek előre nem várható, és nem látható halálesetek, amikor is az öröklés csak a törvényes öröklés formájában történhet. Elegendő, csak a halálos közlekedési balesetek jelentős számára gondolni.

Ezek után joggal tehető fel a kérdés, hogy az élettárs számára milyen örökési jogosultságokat kellene biztosítani.

Bármilyen merésznek is tűnik, véleményem szerint abba az irányba kellene elmozdulni, hogy bizonyos időn belül az élettárs öröklés jogi helyzetét a házastárs öröklés jogi helyzetével kellene összehangba hozni. Ezt annál is inkább meg lehetne tenni, mert az új Ptk. koncepció – véleményem szerint is indokoltan – a túlélő házastárs állagöröklését korlátozni kívánja oly formában, hogy ha az örökhagyónak élnek a szülei, akkor a vagyomból – aminek a szerzésében feltehetően ők is aktívan közreműködtek – ők is részesedjenek.

Magam részéről is egyetértek azzal, hogy a társadalom talán legkisebb sejtje a család és törekedni kell ennek a családnak az összetartására. Azzal viszont nem értek egyet, hogy a család fogalmát a házasságra korlátozzuk. Mihelyt a család fogalmát szélesebb értelemben fogjuk fel, akkor ebbe a család fogalomba az élettárs is nyugodtan belefér.⁴ Úgy gondolom, hogy első lépésként az új Ptk. koncepcióján túllépve, törvényileg meghatározott időtartamban fennálló élettársi kapcsolat esetében a túlélő élettársnak a házastárs haszonélvezeti jogával azonos elbírálás alá eső haszonélvezeti jogot kellene biztosítani. Az időtartam tekintetében elfogadhatónak tartanám a társadalombiztosítási nyugellátásról rendelkező 1997. évi LXXXI. tv. 4. § (1) bekezdés e) pontjában írt feltételt, vagyis ha az élettársi viszonyból gyermek született, akkor egy éves, ha nem, akkor pedig tíz éves élettársi kapcsolatot megkívánni. Úgy gondolom, hogy az élettársi kapcsolat fennállásának a bizonyítása nem jelentene megoldhatatlan problémát. Mint fentebb utaltam rá több jogszabály vagyoni értékű jogot biztosít az élettársaknak. Legalább is a publikált bírói gyakorlatban, nagy számban nem jelentkeznek olyan jogviták, amikor az élettársi kapcsolat fennállását vitatnák. Egyébként is a jelenleg hatályos Ptk. 578/G. §-a eléggé pontosan definiálja, hogy mit kell érteni élettársi kapcsolat alatt. Ezzel összefüggésben már kialakult bírói gyakorlatról is beszélhetünk, tehát úgy gondolom, hogy az élettársi kapcsolat megállapíthatósága nem jelenthet meghatározó nehézséget. Egyéb-

⁴ Kétségtelen, hogy a család és a házasság hosszú időn keresztül egymást feltételező fogalmak voltak. Figyelembe kell azonban venni, hogy megváltozott a társadalom erkölcsi felfogása. A tények azt mutatják, hogy ma már a párkapcsolatoknak nem kizárólagos alapja a házasság. Két személy tartós kapcsolatának a házasságon kívül egyéb személyes motivációi lehetnek.

ként is, az magától értetődik, hogy az élettársi kapcsolat létét és időtartamát annak kell bizonyítani, aki arra hivatkozik.

A túlélő élettárs részére biztosított haszonélvezeti jog lenne az első lépés az élettársi öröklés elismerésében, amely úton természetesen tovább kellene menni. A továbbhaladás ütemét elsősorban az határozná meg, hogy az élettársi párkapcsolatforma a későbbi időben milyen mértékben tekinthető majd elterjedtnek. Ha a jelenlegi tendencia folytatódik, akkor az élettárs öröklési helyzetén is pozitív irányban kell majd változtatni. Itt is szeretném hangsúlyozni, hogy a tartós, családi jellegű kapcsolat honorálását látom indokoltnak. Az élettárs azután örököl, ha az élettársa meghalt. Következésképpen egyértelműen elbírállható, hogy kettőjük kapcsolata valóban „családi” jellegű kapcsolat volt-e. Ha az előre megfogalmazott kritériumok szerint a felek közötti kapcsolat valóban „családias” volt, nem igen látom az akadályát annak, hogy az élettársat a túlélő házastárs jogi helyzetébe hozzuk. Még azt is el tudom fogadni, hogy a házasság esetében mintegy „vélelmezzük” a családi kapcsolatot, hiszen azt aligha lehet vitatni, hogy a házasságot is hosszú időre „tervezik” a házasulók. A jelenlegi szabályozás további kedvezményt is ad a házastársnak, mert a túlélő házastárs nem esik ki az öröklésből annak ellenére, hogy a hagyaték megnyíltakor nem állt fenn a felek között az életközösség, ha remény volt a házassági életközösség visszaállítására.

Ha a házastársaknál szinte vélelmezzük az életközösség helyreállítását, akkor úgy gondolom, hogy az élettársaknál a tényleges és a család funkcióit is betöltő kapcsolatot indokolt megfelelően honorálni az öröklési jog szabályaival.

Az élettárs öröklési jogi helyzetén kívül a jelenleg hatályos Ptk-ban van egy rendelkezés, ami negatíve az élettársra nézve igen sérelmes lehet és véleményünk szerint indokolt lenne, ennek a szabálynak a kiigazítása. A Ptk. 663. § (1) bekezdés c) pontja szerint az örökhagyó kitagadhatja azt a személyt, aki az örökhagyó egyenes ági rokonainak, vagy házastársának életére tört, vagy sérelmükre egyéb súlyos büntetést követett el. Azt gondolom, nem igényel részletesebb indokolást az a felvetésünk, hogy az új Ptk-ban – ennél a kitagadási oknál – a házastárs mellett az élettársat is meg kellene jelölni azon személyek között, akit az örökhagyó kitagadhat, ha élettársának az életére tör, vagy sérelmére egyéb súlyos bűncselekményt követ el. Ebben az esetben az élettársi kapcsolat fennállásának magam részéről nem szabnék határt, hanem a tényleges helyzetet venném figyelembe. A jelenlegi szabályozás mellett előfordulhat ugyanis az az eset, hogy ha a gyermek élettársi kapcsolatból származik, akkor az egyik szülő nem tagadhatja ki a gyermekét az öröklésből akkor, ha a gyermek a másik szülőjének az életére tört, vagy sérelmére más súlyos büntetést követett el. Mindez azért, mert az a szülő, akinek a gyermek az életére tört, illetve akinek a sérelmére más súlyos büntetést követett el, a másik szülőnek nem házastársa csak élettársa. Nem vitatom, hogy a gyakorlatban igen ritkán fordulhat elő ilyen eset, de sajnos a mai világban sok minden előfordul, és úgy gondolom, hogy az élettárs ilyen „diszkriminációja” nem indokolt.

Ebben a körben véleményem szerint még egy kérdést nem lehet megkerülni. Ez pedig az azonos neműek közötti élettársi kapcsolat kérdése. Mivel az Alkotmánybíróság az egyneműek közötti élettársi kapcsolatot is olyan kapcsolatnak tekintette, amely megfelel a Ptk. korábban hivatkozott 578/G §-ban körülírt élettársi kapcsolatnak, a fentebb leírtakat természetesen ebben az esetben is indokoltnak tartom.⁵

ad b) A másik – véleményem szerint – változtatásra „szoruló” terület, az a végrendeletek alakszerűségével kapcsolatos.

Az allográf írásbeli magánvégrendeletek egyik érvényességi kelléke, hogy azt az örökhagyónak két, folyamatosan és együttesen jelenlevő tanú előtt kell aláírni, vagy aláírását saját aláírásaként elismerni. Ezzel az alakszerűségi szabállyal tulajdonképpen semmi gondom nincsen, ezt megfelelőnek és fenntartandónak tartom. A szabály bírói gyakorlatával nem tudok egyet érteni. A bírói gyakorlat ugyanis következetes abban, hogy alakszerűség esetében nem fogadja el a valóság bizonyítását. Több konkrét esetben előfordult, hogy a végrendelet folytán „anyagi sérelmet szenvedett” törvényes örökös azon az alapon támadta meg sikerrel a végrendeletet, és mondta ki a bíróság a végrendeletet érvénytelennek, hogy a két tanú nem volt folyamatosan és együttesen jelen.

A két tanú jelenléte annak bizonyítására szolgál, hogy az aláírás attól a személytől származik, aki a végrendeletben örökhagyóként szerepel. A végrendeletet megtámadó örökös nem azt vitatja, hogy a végrendeletet nem az örökhagyó írta alá, hanem csak egy alakszerűségi kifogást említ, mégpedig olyan alakszerűségét, amelynek a végrendeletben foglalt nyilatkozatra nézve semmi befolyása nincsen. Így fordulhatott elő az a konkrét megtörtént eset, hogy az örökhagyó írógépen megírta a végrendeletét, majd elment a közjegyzőhöz és aláírás hitelesítést kért. A közjegyző a végrendeletet záradékolta, amiben igazolta, hogy azt az örökhagyó előtte saját maga írta alá. Az örökhagyó halála után a bíróság egy távoli törvényes örökös kérelmére érvénytelennek mondta ki a végrendeletet, mert a törvény szerint az allográf végrendelethez két tanú folyamatos és együttes jelenléte és aláírása szükséges.⁶ Nem szorul bővebb indoklásra, hogy az ilyen esetek visszájára fordítják a jog egyébként helyes rendelkezését. Az aláírás valódiságát vagy nem hamisított voltát írásszakértő közbejöttével gyakorlatilag nagy biztonsággal meg lehet állapítani. Ugyanakkor itt is érvényesíthetőnek véljük azt az általános gyakorlatot, hogy a magasabb alakszerűség pótolja az alacsonyabb szintű alakszerűséget. A közjegyzői hitelesítés – legalább is az aláírás tekintetében – gyakorlatilag a közokirati formával egyenértékű. Az új Ptk-ban valamilyen formában ki kellene zárni az olyan eseteket, amikor az alak-

⁵ Azon lehet vitatkozni, hogy az egyneműek közötti élettársi kapcsolat mennyiben tekinthető családnak, de az utóbbi években jelentkező magyar és nemzetközi gyakorlatban előforduló esetek – úgy gondolom – több mint elgondolkoztatóak.

⁶ Azt ma már nem lehet megállapítani, hogy a közjegyző milyen felvilágosítást adott az örökhagyónak, de ennek jelen példában nincs jelentősége.

szerűségi követelmény önálló életet él. Az alakszerűség jelen esetben azt a célt szolgálja, hogy a két tanú hitelt érdemlően igazolja, hogy a végrendeleten szereplő aláírás valóban az örökgyó aláírása. Ezért nem kell tanút alkalmazni a holográf végrendelet esetében, mert ott a végrendelet szövegének és az aláírásnak az összevetésével az aláírás valóságosága, vagy hamisított volta könnyen megállapítható. Ugyanezért javasolja az új Ptk koncepciója, hogy több lapból álló holográf végrendelet esetében az egyes lapok számozásától el lehet tekinteni, még az allográf végrendeletnél nem. Ehhez a jelenséghez még csak annyit kívánunk hozzátenni, hogy nehezen érthető a bírói gyakorlat logikája, mert más területen pedig „példamutató rugalmassággal” alkalmazza a törvényt. Gondolunk arra az esetre, amikor az örökgyó az őt alkalmazó vállalat céges levélpapírjára írta a végrendeletét és a bíróság azt elfogadta érvényesnek annak ellenére, hogy a Ptk. szerint a végrendeletből ki kell tűnni a végrendelet alkotás helyének.⁷ Az örökgyó nem a cég székhelyén lakott, és semmi körülmény nem bizonyította, hogy a végrendeletet a munkahelyén írta. Ennek ellenére a Legfelsőbb Bíróság a végrendeletet érvényesnek tekintette. Hangsúlyozni szeretném, hogy a döntéssel egyetértek, mert a végrendelet alkotásának a helye nem befolyásolhatja a végrendelet érvényességét. A példát csak azért említettem, hogy jelen esetben is alakszerűségi követelmény megsértéséről volt szó és a Legfelsőbb Bíróság korábbi állásfoglalásával ellentétben itt nem talált okot a végrendelet érvénytelenségének a megállapítására.

ad c) A harmadik terület, ahol – véleményem szerint – a jelenlegi szabályokon indokolt lenne változtatni, az a kötelesrész.

A legnagyobb feladat az lenne, hogy a kötelesrész intézményének a jelenkori funkcióját kellene pontosan körvonalazni. Kétségtelen, hogy az európai jogrendszerek túlnyomó többsége ismeri és a mienkhez hasonló módon szabályozza a kötelesrész intézményét. Úgy gondolom, hogy a jelenlegi szabályozás – még akkor is, ha az megfelel az európai szabályozás legtöbbszörének – nem felel meg a jelen kor követelményeinek. Minden jogintézmény indokolt vagy indokolatlan voltát akkor lehet eldönteni, ha tisztázott az a cél, amit az adott jogintézménnyel el kívánunk érni.

A kötelesrész intézményének a célja máig nem mondható tisztázott kérdésnek. Mint az közismert a köteles rész intézménye az ősiség eltörlésével került előtérbe. Hazánkban, első ízben az OPTK. hatályba léptetésével kapcsolatban jelentkezett, majd az Országbírói Értekezlet is elfogadta, és jelenlegi formájának a kialakulásában jelentős szerepe volt a most kétszáz éve született Deák Ferencnek.

Abban mindenki egyetért és általában az irodalom itt meg is áll, hogy a kötelesrész intézménye a végrendeletkezési szabadság korlátozását jelenti. A kiinduló cél az ősiség eltörlése után az volt, hogy a legközelebbi vérrokonok min-

⁷ Az más kérdés, hogy a Ptk. ezen szabálya nemigen indokolható és a Koncepció tervbe vette ennek a megváltoztatását.

denképpen részesedjenek a hagyatékból. Miután az ősi vagyon felett az örökható nem rendelkezhetett, az ősiség eltörlésével az osztrák jogban és így a magyar jogban is létező kötelesrész intézményében vélték felfedezni az „ősi vagyon” folytatásának a lehetőségét, amely vagyon felett az örökhatónak tulajdonképpen nincsen rendelkezési joga. A kötelesrész – legalább is kiindulási alapként – az örökható két legközelebbi vérrokonát kedvezményezi, vagyis az örökható gyermekét, leszármazóját illetve a szülőjét. A gyermek tekintetében, mintegy halál utáni tartási kötelezettségként is felfogható volt a kötelesrész intézménye. Tulajdonképpen ugyanez a szülő tekintetében is fenn állt. Véleményem szerint sokkal inkább a családi vagyon egybetartása, vagy legalább is annak részbeni egyben tartása volt a cél. A kötelesrész intézményének a túlélő házastárs javára való kiterjesztése már áttöri ezt az elvet. Amikor ez már kimondásra került, akkor tulajdonképpen e mögött a női egyenjogúság, alapvetően politikai célkitűzése volt a meghatározó. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ebben az időben nem volt számottevő családi vagyon, tehát a kötelesrésznek – mintegy erkölcsi tartalmát – elsősorban a legközelebbi vérrokonok tartását emelték ki. Ha elfogadjuk ezt az érvelést, akkor nem lehet megindokolni azt, hogy miért van a kötelesrésznél ugyanolyan „öröklési rend”, mint általában a törvényes öröklésnél, vagyis az örökhatóhoz közelebb álló kötelesrészre jogosult kizárja a távolabb álló köteles részre való jogosultságát.

Ha a kötelesrésznek a tartási funkciójából indulunk ki, akkor minden kötelesrészre jogosultnak egy sorban kellene jogosultnak lenni, mert előfordulhat és több esetben elő is fordul, hogy a szülő sokkal jobban rászorulna a tartásra, mint az egyébként jelentős vagyonnal rendelkező gyermek, de a gyermek kötelesrésze megelőzi a szülő kötelesrészét. Ezért csak az a feltevés marad, hogy a gyermek vigye tovább a családi vagyont, vagy legalább is annak egy részét.

Úgy gondolom, hogy ezt a feltevést meg kellene tudni haladni. A kötelesrész intézménye sérti a tulajdonnal való szabad rendelkezés elvét. Kétségtelen, hogy minden alkotmányos jog korlátozható, így a tulajdonnal való szabad rendelkezés elve is. Vizsgálni kell azonban a korlátozás indokoltságát, szükségességét és mértékét.

Jelenlegi jogunk az örökható vagyonának a fele részében mondja ki ezt a korlátozást, amely mérték — véleményem szerint erősen eltúlzott. Nincs olyan körülmény, ami indokolná, hogy az örökható a meglévő vagyonának a felével halála esetére nem rendelkezhet. Ha kötelesrésznek bármelyik korábban említett funkcióját vesszük alapul, az állapítható meg, hogy semmi olyan szempont nincs közöttük, ami a családi vagyon egybe tartását indokolna. (Csak zárójelben jegyzem meg, erre ott van az ági öröklés) A tartási funkciót alapul véve ugyanerre a következtetésre kell jutnunk. Mint utaltam rá, a kötelesrésznek valódi tartási funkciója, feladata nincsen, mert ha a jogalkotó ezt komolyan gondolta volna, akkor a jogosultak között nem az életkor szerinti jogosultságot állapítja meg. A gyermek tekintetében a kötelesrésznek a tartási funkcióját megkérdője-

lezi az a tényleges helyzet, hogy általában a szülő a gyermekével szembeni tartási kötelezettségét, talpra állítását, az életben való elindulását még életében megteszi és leginkább a hátramaradt házastársa vagy szülője szorulna rá, hogy megfelelő vagyonhoz jutva idős korában megfelelő életnívót biztosíthasson magának. Itt feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a kiskorú, vagy aki önmaga eltartására önhibáján kívül nem képes (rokkant, fogyatékos stb.) más megítélés alá kell hogy essen. Ilyen esetben a szülőnek a tartási kötelezettség meghoszszabbodásáról van szó. Csak példaként említem, hogy ha a szülő önköltséges képzés keretében biztosítja egyik gyermekének az egyetemi diploma megszerzését, míg a másoknak nem és végrendeletében az önköltséges képzésre fordított összeggel megegyező hagyatékot kizárólag annak a gyermeknek a javára rendeli, aki nem részesül ilyen „juttatásban” ez vajon sérti-e a kötelelés iránti igényt? Azt hiszem, hogy a válasz egyértelmű igen.

Joggal tehető fel természetesen a kérdés, hogy véleményem szerint mi legyen a kötelelésnek a jövője.

Tudatában vagyok annak, hogy egy régi, a társadalom által megszokott jogintézményt egyik napról a másikra lehet ugyan, de nem célszerű megszüntetni. Úgy gondolom, hogy a most készülő új Ptk. igen jó alkalom arra, hogy megkezdődjön ennek az intézménynek a magyar öröklési jogból történő „kivezetése”

Az új Ptk. koncepciója igen tiszteletre méltó javaslatokat tartalmaz a kötelelés jelenlegi szabályainak a korlátozására. Ezekkel a korlátozásokkal magam részéről teljesen egyetértek. Úgy vélem, hogy valóban bővíteni kellene a kitagadási okokat, és iránymutatást kellene adni a bírói gyakorlatnak, hogy ezeket a kitagadási okokat ne megszorítóan értelmezzék. A jelenlegi szabályozás ugyanis lehetőséget biztosított arra, hogy a Legfelsőbb Bíróság érvénytelennek minősítse azt a kitagadást, amelyben az örökhagyó, azért tagadta ki gyermekét, mert az a gyermekéről, vagyis az örökhagyó unokájáról nem gondoskodott, éveken keresztül nem látogatta, vele semmilyen kapcsolatot nem tartott. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a kitagadottnak ez a magatartása csak akkor szolgált volna elégséges okul a kitagadásra, ha a tartási kötelezettség elmulasztása a gyermeket súlyos nélkülözésnek tette volna ki. A tényálláshoz tartozik, hogy ez azért nem következett be, mert az örökhagyó gondoskodott az unokájáról.⁸ Nem vitatom, hogy a Legfelsőbb Bíróság ítélete egy szigorú jogértelmezés mellett a Ptk. rendelkezéseinek megfelel. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy akkor a Ptk. szabályait kell megfelelően módosítani. A jelenlegi szabályok mellett „majdnem lehetetlen” valakit kitagadni. Csak példaként utalok arra, hogy akit a bíróság három-négy év szabadság vesztesre ítél, az igencsak „érdemtelen” a kötelelésre, noha a jelenlegi szabályaink szerint nem lehet kitagadni. Ha a hatályos kitagadási okokat végig tekintjük, azok legtöbbször elsősorban a leszármazó kitagadására alkalmasak. Az is igaz, hogy a kitagadás rendszerint a leszármazó tekintetében áll fenn, mert rendszerint van leszármazó,

⁸ Legfelsőbb Bíróság Pf.II.21.006/1988. BH. 1989.312.

és mint említettük, a kötelesrésznél is érvényesül az az elv, hogy az örökhagyóhoz közelebbi örökös kötelesrésze kizárja a távolabbi személy kötelesrészét. Ha a házastárssal szemben áll fenn a kitagadás lehetősége, akkor ez rendszerint azt is jelenti, hogy a felek korábban már elváltak, és így a házastárs kötelesrésze fel sem vetődik. A szülő kötelesrésze életszerűen ritkán jelentkezik, mert a szülő rendszerint korábban hal el, mint a leszármazó. Ha nem ez történik, akkor pedig rendszerint az örökhagyó után nem marad végintézkedés, aminek a híján megint nincsen kötelesrész, illetve a kitagadás fel sem vetődik.

A leszármazók tekintetében szélesíteni kellene a kitagadási lehetőséget, a jelenlegi kitagadási okok bővítésével, mint pl. az örökhagyóval szembeni, nem törődöm magatartás, a kapcsolat egyoldalú és indokolatlan megszakítása stb.

A kötelesrész kivezetésének a másik – és az előzővel együtt alkalmazható lehetősége – a kötelesrész mértékének a csökkentése. A jelenlegi mérték tulajdonképpen meghaladhatja az örökhagyó vagyonának (a hagyaték értékének) a felét, mert a kötelesrész alapjához hozzá kell számítani a tizenöt éven belül ingyenes adományok adománykori értékét is. A mértéket két irányban lehetne szűkíteni. Az egyik, amit az új Ptk. koncepciója is tervbe vesz, nevezetesen szűkíteni kellene az ingyenes adományoknak a kötelesrészhez való számítás lehetőségét, egyrészt a tizenöt év leszűkítésével, másrészt a kötelesrészre való jogosultságot megállapító időpontot kellene megváltoztatni, és ésszerűbbé tenni. A másik út a mérték csökkentése. Elegendő lenne a hagyaték tiszta értékének az egynegyed része, mint kötelesrész.

Ezeknek az elképzeléseknek a megvalósítása a tulajdonnal való – halál esetére is szóló – szabad rendelkezésnek a szélesebb körben történő biztosítása irányban hatna. Mindezekon felül jobban szolgálná a favor testamenti elvet, amit az új Ptk. koncepciója tervbe vesz, törvényi szinten is kimondani. Én abból indulok ki, hogy ha valaki végrendeletet alkot és a hozzá vérségi vagy egyéb kapcsolatban legközelebb állók közül valakit – rendszerint a gyermekét – kitagadja, annak valóban alapos oka lehet és az örökhagyónak ezt a szándékát lehetőleg tiszteletbe kell tartani.

Az örökléssel ingyenes vagyonszerzés történik, az illetékszabályok ezt magasabb illetékkel sújtják. Ugyanakkor mivel ingyenes szerzésről van szó, az ingyenes előnytől történő elesés nem minősíthető hátránynak. Ebben az értelemben ha az örökhagyó kitagadja leszármazóját az öröklésből, ez csak annyit jelent, hogy ingyenesen nem szerzett vagyont. Nem vitatom, hogy ez a felfogás sajátos megközelítése a kérdésnek, de mégis úgy gondolom, ezt a variációt is végig kell gondolni és nem csak abból kiindulni, hogy a leszármazónak „mindenképpen kapni kell valamit”, ami az örökhagyó vagyonához viszonyítva nem is csekélység, mert a vagyon fele része.

ad d) A gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezések által felvetett öröklési jogi kérdések.

Ebben a körben a probléma abban nyilvánul meg, hogy van egy kétségtől valószínűleg vagyoni értékű jog, legyen az üzletrész, részvény, vagy éppen nem jogi személyiségű gazdasági társaságban tagsági jog, amelynek a jogosultja meghal, akkor az öröklési jog szabályait miként lehet alkalmazni. Elvben a Ptk. jelenlegi szabályai megfelelőek, mert a meghalt személy jogutódja, vagy jogutódjai örökölnek az örökhagyó vagyona tartozó vagyontárgyakat, jogokat és kötelezettségeket. Ugyanakkor ezek a vagyoni értékű jogok társasági formától függően rendelkezhetnek bizonyos személyhez tapadó jelleggel, mert egy meghatározott gazdasági társaságban a jogelőd, az örökhagyó tag volt. Az egyes társasági formáknál ez különböző formában jelenik meg.

da) a közkereseti társaságnál és a betéti társaságnál a tag halála megszünteti a tagsági viszonyt;

db) a korlátolt felelősségű társaságnál a tag halála főszabály szerint a tagsági viszonyt nem szünteti meg, mert a tagsági viszony örökölhető. Ugyanakkor a Gt. megengedi, hogy a tagok ezt a lehetőséget kizárják;

dc) részvénytársaságnál ez a kérdés így nem vetődik fel, mert ott tulajdonképpen nem beszélhetünk tagsági viszonyról, ott a részvény, mint értékpapír öröklése vethet fel kérdéseket;

dd) noha a kérdés kétségtelenül nem mondható gyakorlatinak, de öröklési esetek még a közös vállalatnál is felvetődhetnek.

ad da) A közkereseti és betéti társaságnál a Gt. egyértelműen rendelkezik, amikor kimondja, hogy a tag halálával a tagsági viszony megszűnik [Gt. 92. § f) pont]. Ugyanakkor ennek a rendelkezésnek a tükrében nehezen értelmezhető a Gt. 96. §-nak az a rendelkezése, hogy „*a meghalt tag örököse a társaság tagjával történt megállapodás alapján a társaságba tagként*” *beléphet.* (96. § első mondat.) Ez kétségtől való igaz, de teljesen fölösleges ezt kimondani, mert bárki, bármikor beléphet a társaságba, ha a tagokkal ebben megegyezett és a Gt. által előírt minimális feltételeknek megfelel (nem egyéni vállalkozó, nem korlátlanul felelős tag más társaságban stb.) A Gt. 96. § további része azt mondja: „*Megállapodás hiányában az örökösrel történő elszámolásra a 95. § rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. A 95. § szerint kell elszámolni a tag jogutódjával is, ha a jogutód úgy dönt, hogy nem válik a társaság tagjává.*” Ez a rendelkezés ellentmondásos, illetve – véleményünk szerint – nem alkalmazható.

Abban egyértelmű a Gt. hivatkozott rendelkezése, hogy a tag halálával a tagsági viszony megszűnik. Ez azt is jelenti, hogy a tagsági viszony nem örökölhető. Ilyen körülmények között az egyébként jogutód tagnak a társaságba tagként történő belépése, nem a jogelőd tag tagsági viszonyának a folytatása lesz, hanem új tag felvételét jelenti és mindazokat a lépéseket meg kell tenni, amelyeket az új tag felvételére a Gt. előír. (Társasági szerződésmódosítás, amibe pl.

bele kell foglalni a tag vagyoni hozzájárulását és a vagyon rendelkezésre bocsátásának a módját stb.

Véleményem szerint, ha a tag jogutódja a társaságba belép, a társaság akkor sem mentesül azon kötelezettségétől, amelyet a Gt. 95. § (1) bekezdése előír. E szabály szerint „*a társaságtól megváló taggal a tagsági jogviszonya megszűnésének időpontjában fennálló állapot szerint kell elszámolni*”. Vagyis a társaságnak a tag jogutódjával mindenképpen el kell számolni, akár belép a társaságba, akár nem. Nem vitatjuk, hogy nem azonos körülmény az, hogy valakit a bíróság kizár a társaság tagjai sorából, vagy pedig meghal, ugyanakkor egyéb polgári jogi, de társasági jogi szempontok is egyértelműen az örökösrel szembeni elszámolást indokolják. Ezek az indokok a teljesség igénye nélkül a következők:

- Ha el fogadjuk azt, hogy a meghalt tag jogutódja, amikor belép a társaságba az új tagnak számít,⁹ akkor mint arra fentebb utaltunk, a társasági szerződésbe kötelező elemként meg kell határozni a tagok vagyoni hozzájárulását. A jelenlegi cégbírósági gyakorlat is ezt egyértelműen megköveteli. Pontos adat viszont csak akkor adható meg, ha az örökös (belépő tag) és a társaság elszámol egymással. Feltéve persze, hogy az örökös a jogelőd vagyonrészét a társaságban hagyja. Az sem kizárt azonban, hogy a jogutód új tag nagyobb vagy éppen kisebb vagyontömeeggel vesz részt a társaságban. Sőt tovább menve, az sem kizárt, hogy az örökös a társaság beltagja volt és az örökös kültagként lép be a társaságba, vagy éppen fordítva, kültag volt és beltagként lesz a társaság tagja. A közkereseti társaságnál is a vagyoni hozzájárulás mértéke több esetben meghatározó lehet, mint pl. az adózott jövedelem szétosztásakor, vagy a veszteség viselés esetében. Ha nem számolnak el a meghalt tag örökösével, aki ugyan belép a társaságba, legalább is forma szerint nem meghatározható a vagyoni hozzájárulása. Az már csak színezi a helyzetet, hogy ha több örökös van és nem mindegyik örökös lép be tagként a társaságba, vagy nem mindegyik örökösrel állapotodnak meg a tagok a belépést illetően, akkor az egyes örökösök örökrészét csak akkor lehet megállapítani, ha a volt tag örököseivel – tehát azzal is aki belép ugyan tagként a társaságba – megfelelő formában elszámolnak.
- Az elszámolási kötelezettség mellett szól az a körülmény is, hogy leszármazói öröklés esetén a leszármazó is, és a túlélő házastárs is kérheti a túlélő házastárs hasznélvezeti jogának a megváltását. Ha az örökösrel, aki belép a társaságba nem számolnak el, akkor ezt a hasznélvezeti jogot nem lehet megváltani, mert nem ismert a hagyaték értéke.
- Az sem tekinthető elhanyagolható szempontnak, hogy az örökös felelősséggel tartozik az örökös tartozásaiért. Ez a felelőssége azonban a hagyaték

⁹ Márpedig más lehetőség nincsen, mert a Gt. fentebb idézett rendelkezése szerint a tag halálával az elhunyt tag tagsági viszonya megszűnik.

ték tárgyaira illetve annak értékéhez igazodik. Ha a kívül álló harmadik személy, mint hagyatéki hitelező lép fel a társaságba tagként belépő örökösrel szemben, meg kell tudni állapítani a hagyatéki értékét, mert ez lesz az örökös felelősségének a felső határa és a társaságba tagként belépő örökös ilyen mértékig fog az örökhagyó tartozásaiért felelni.

- Az elszámolás mellőzése nehezen megoldható, vagy éppenséggel megoldhatatlan helyzetet eredményez a túlélő házastárs haszonélvezeti jogával összefüggésben is. A túlélő házastárs, mint haszonélvező követelheti, hogy az örököszt adják neki birtokba és a saját belátása szerint hasznosítsa azt. A Gt-nek nincs szabálya arra, hogy ilyen esetben, amikor a tagsági viszonyból származó jogosultságnak két jogosultja van – tudniillik a leszármazó megörökli a tulajdonjogot, a túlélő házastárs pedig a haszonélvezeti jogot –, akkor hogyan történik a jogosultsággal való rendelkezés. Pl. az arról történő szavazásnál, amikor arról kell döntenie, hogy fizessenek-e osztalékot, vagy az adózott eredményt beruházási célra használják fel. Ha ugyanis a társaság osztalékot fizet, akkor az osztalék a haszonélvező tulajdonába megy át, mint a vagyoni értékű jog „haszna”. Ha pedig az adózott eredményt beruházásra fordítják, akkor az „állagtulajdonos” tulajdona fog növekedni és a haszonélvező tulajdonképpen – legalább is az adott évben – semmi előnyt nem fog a haszonélvezetből szerezni. Ez a kérdés egyébként még élesebben vetődik fel a Kft. esetében.

Úgy gondolom, az érveket még lehetne sorolni, de feltehetőleg a következtetés levonásához ennyi is elegendő.

A fentiek alapján véleményünk szerint a Gt. 96. §-ának az átgondolására lenne szükség. Mind addig azonban, amíg erre nem kerül sor, azt tekintenénk helyes gyakorlatnak, ha a Gt. 96. § harmadik mondatából – „a 95. § szerint kell elszámolni a tag jogutódjával is, ha a jogutód úgy dönt, hogy nem válik a társaság tagjává” – csak az első fordulatot vennék figyelembe, vagyis minden feltétel nélkül kellene a társaságnak a meghalt tag jogutódjával elszámolni.

A hivatkozott mondat második fordulata egyébként is pontatlan, mert lehet ugyan, hogy a tag úgy dönt, hogy a társaság tagjává kíván válni, de a társaság tagjai meg úgy döntenek, hogy ezt nem akarják, akkor legszélsőségesebb álláspontként sem jöhet ugyanis szóba az a változat, hogy ha a meghalt tag jogutódja úgy dönt, hogy a társaság tagjává kíván válni, akkor ezt a társaság köteles lenne tudomásul venni és elfogadni.

Az általunk helyesnek vélt megoldás egyértelművé tenné, hogy a meghalt tag örököse a társaság tartozásaiért – mint egyetemleges adóstárs jogutóda – csak a hagyatéki tartozásokért való felelősség szabályai szerint felelne. Ez tulajdonképpen igazságos is, mert a meghalt beltárgy is csak a saját vagyonával felelne, és ez a vagyon száll át az örökösre vagy örökösökre és így a hitelezői igény nem csorbulna. Ha a meghalt tag örököse belép a társaságba, akkor vi-

szont már nem mint örökös, hanem a Gt. 90. § (3) bekezdés alapján, mint a társaság tagja lesz felelős a társaság tartozásaiért és természetesen nem csak az örökölt, hanem egyéb vagyonával is köteles lesz helytállni.

A betéti társaság tagjánál ugyanezek a szempontok érvényesülnek. A kültag tekintetében pedig csak annyi a különbség, hogy a meghalt kültag örököse azzal az összeggel felel a társaság tartozásaiért, amilyen összeget a társaságtól kapott. A kültag ugyanis nem felel a társaság tartozásaiért, csak a betét szolgáltatására köteles. A társaság viszont saját vagyonával tartozik felelősséggel. Ha a társasági vagyonból a kültag örököse kivisz meghatározott összeget, ezzel csökken a társasági vagyon, és ha a megmaradt társasági vagyon nem fedezi a társaság tartozását, akkor ezzel az összeggel természetesen a kültag örököse felelősséggel tartozik.

ad db) A Kft. üzletrész öröklésénél némileg eltérő a helyzet. Az eltérés elsősorban abból adódik, hogy a Gt. szabályaiból következően – kétségtelenül kissé következetlenül – lehetőség van arra, hogy a tag üzletrészének az örököse, a többi tag kifejezett hozzájárulása nélkül a Kft. tagjává váljon. Azért tartjuk ezt kissé következetlennek, mert a Kft. kétségtelenül átmeneti társasági forma, mert részint személyegyesítő, részint pedig vagyonegyesítő társaság. Ugyanakkor a Gt. több olyan rendelkezést tartalmaz, amely a személyegyesítő jelleget nyomatékosítja. Gondolunk itt elsősorban a nyilvános felhívás tilalmára, vagy pedig az üzletrész tekintetében a társaságot, tagot, vagy a taggyűlés által kijelölt személyt megillető elővásárlási jogra.

A Gt. 123. § (2) bekezdés f) pontja a társasági szerződés fakultatív részévé teszi, hogy jogutódlás esetén a tagok kizárják az üzletrész átszállását, illetve megosztását. A Gt. 139. §-a kifejezetten is kimondja a tagsági viszony öröklését, természetesen abban az esetben, ha a társasági szerződés ezt nem zárta ki. A társasági szerződés megkötésekor a tagoknak „fogalmuk sincsen”, hogy ki lesz valamelyik tag örököse. Bármelyik tag bárkit végrendeleti örökösévé tehet és ezáltal az örökös, a tag halála esetén a társaság tagjává válik. Ez azonban elsősorban társasági jogi és nem polgári jogi kérdés. Az viszont már polgári jogi kérdés, hogy az örökös akkor is tagja lesz egy társaságnak – ahonnan egyébként nem lehet kilépni –, ha neki esze ágában sincs a társaság tagja lenni. A Gt. ugyanis csak a jogutód nélküli megszűnés esetére írja elő az üzletrésznek a társaság általi megváltási kötelezettségét. Ha a társasági szerződés kizárja, hogy a tagsági viszony örökölhető legyen, akkor a társasági szerződésnek rendelkezni kell az üzletrésznek vagy a társaság vagy a tagok általi megváltásáról. Ilyen kötelezettsége a társaságnak nincsen akkor, ha a tag örököse nem kíván a társaságba belépni. Színezheti a helyzetet, ha az állam, mint szükségképpeni törvényes örökös szerepel. A meghalt tag természetes személy örököse még ugyan megteheti, hogy az örökséget visszautasítja, de ez csak kiesési okot jelent és végső soron az állam lesz a szükségképpeni törvényes örökös, akit még a visszautasítás joga sem illet meg. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ezek a kér-

dések ma még nem vagy csak igen ritkán jelennek meg, mivel gyakorlatilag 14–15 éve működnek újra Magyarországon gazdasági társaságok és várhatóan ezután jelentkeznek nagyobb számban az örökléssel kapcsolatos jogviták és problematikus esetek.)

Feltételezve, hogy a tagok nem zárták ki az üzletrésznek a jogutódlási lehetőségét, ha a meghalt tagnak több örököse van, akkor az üzletrésznek vagy több tulajdonosa lesz és az örökösök kijelölik és bejelentik a társaságnak (ügyvezetőnek) azt a tulajdonostársat, aki őket a társasággal szemben képviselni fogja. Másik megoldási lehetőség, hogy az üzletrészt megosztják. Ennek azonban természetes gátja lehet – főleg nagyobb számú örökös esetén –, hogy a megosztás során is be kell tartani a törzsbetétre vonatkozó előírásokat.¹⁰

Véleményünk szerint nem ennyire egyszerű helyzet akkor, ha a hagyatékon, túlélő házastárs haszonélvezeti joga áll fenn.

Túlélő házastárs esetében lehetőség van a haszonélvezeti jog megváltására. Ha a haszonélvezeti jogot megváltották, akkor a túlélő házastárs tulajdonostárs lesz és az üzletrész sorsa a fentieknek megfelelően úgy alakul, mint amikor több örökös lép a meghalt tag helyébe. Vagy közös tulajdonú üzletrész lesz, vagy pedig a társaság az üzletrészt megosztja.¹¹

Nem ennyire egyszerű a helyzet akkor, ha a haszonélvezeti jog megváltására jogosult személyek közül senki sem kéri a haszonélvezeti jog megváltását. Ebben az esetben, ha az üzletrész egyben marad, akkor az egész üzletrészen, ha pedig az üzletrészt megosztják, akkor az örökösök tulajdonába kerülő üzletrészekben a túlélő házastárs gyakorolja a haszonélvezeti jogát.

A Ptk. 157. § (2) bekezdése szerint: „a haszonélvezet fennállása alatt a tulajdonos a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogát csak annyiban gyakorolhatja, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él.” Nyitott kérdés, hogy a szavazati jog gyakorlása megilleti-e a túlélő házastársat vagy nem. Úgy gondolom, hogy a kérdést nem lehet egyértelműen igennel vagy nemmel megválaszolni.

Alapvetően két megoldás képzelhető el:

– minden esetben a túlélő házastárs szavaz, de ha olyan döntéshez járul hozzá, amely veszélyezteti a társasági vagyont, akkor a Ptk. 161. § analógiájára, vagyis, ha a haszonélvező a dolgot nem rendeltetésszerűen használja a tulajdonos végső soron a haszonélvezet felfüggesztését kérheti. Ebben az esetben ez a vita a társaságon kívül marad, a tulajdonos és a haszonélvező között lehet vita tárgya. Ugyancsak a Ptk. szerint a tulajdonosnak jogában áll tájékoztatást kérni a

¹⁰ A törzsbetét legkisebb összege 100.000 Ft lehet, ezen összeg felett pedig 10.000- rel maradék nélkül oszthatónak kell lenni. [Gt. 125. § (1) bekezdés.]

¹¹ Ebben az esetben csak az a nem lényegtelen kérdés, hogy a haszonélvezeti jog megváltása esetén a túlélő házastárs az elhunyt személynek jogutóda-e vagy nem. Ha ugyanis nem tekintjük a túlélő házastársat jogutódnak, akkor a Gt. 139. § (1) bekezdése szerint az üzletrész tulajdonjoga nem száll át a túlélő házastársra és ez további bonyodalmat okozhat.

túlélő házastárstól, (a haszonélvezőtől) azon rendelkezés alapján, hogy a tulajdonos a haszonélvezeti jog gyakorlását ellenőrizheti.

– A másik lehetőség, hogy a szavazati jog a tulajdonosnál marad. Ez esetben viszont a haszonélvező érdekeinek a védelmére igen csekély súlyú eszközök maradnak. A tulajdonosnak ahhoz fűződik érdeke, hogy a vállalkozás eredménye, vagy annak nagyobb hányada bent maradjon a vállalkozásba, vagyis ne kerüljön osztalékként szétszétásra, mert az osztalék nem vitásan a haszonélvezőt illeti meg, a társaság vagyonát növelő beruházás pedig az ő vagyoni gyarapodását szolgálja.

– Elméletileg szóba jöhetne olyan megoldás, hogy megosztva – a tulajdonos és a haszonélvező – gyakorolják a szavazati jogot, ezt a lehetőséget azonban a Gt. nem ismeri és nem is igen valósítható meg.

Úgy vélem, hogy a haszonélvezőnek kell biztosítani a szavazati jogot, mert végeredményben az ő felelőssége, hogy az üzletrészt megfelelően használja, hasznosítsa. Ettől függetlenül célszerű lenne a kérdést jogszabályban rendezni.¹²

A fentiekben megkíséreltem öröklési jogunk egy-két olyan kérdését felvetni, ahol a fejlődés meghaladta a korábbi jogi kereteket, amelyeket érdemes lenne tovább gondolni és az igényeknek jobban megfelelő szabályokat alkotni.

LAJOS BESENYEI

AKTUELLE FRAGEN DES ERBSCHAFTSRECHTES IN UNGARN

(Zusammenfassung)

Das Bürgerliche Gesetzbuch (BGB), seitdem es in Kraft getreten ist (1. Mai 1960), wurde etwa hundertmal geändert, das Erbschaftsrecht dagegen nur einmal, im Jahre 1977.

Wenn man betrachtet, dass sich in der letzten zwölf Jahren die wirtschaftlich-gesellschaftliche Situation tiefdringend geändert hat, dann ist es eindeutig, dass unseres Erbschaftsrecht auch im Wesentlichen geändert werden sollte.

Der Beitrag teilt die gewünschten Änderungen in zwei Gruppen.

a. In die erste Gruppe gehören die Vorstellungen, die zwar zur Zeit in Kraft sind, aber – mindestens der Meinung nach des Autors – bereits teilweise oder ganz überwunden sind. Hier sind mehrere Bestimmungen, bezüglich der

¹² Ez annál is inkább megoldható, mert nem csak a Ptk. újrakodifikálása, hanem a gazdasági társaságokról szóló törvény újrakodifikálása is napirenden van és mind a két törvénynek elkészült már a koncepciója.

Formalität des Testaments zu erwähnen, oder eine neue Formulierung der Institution des Pflichtteils, mindestens die Entziehung vom Pflichtteil, d.h. die Erweiterung der Enterbung, deren Bannkreis zur Zeit sehr eng ist, oder das Maß des Pflichtteils.

b. In der zweiten Gruppe sollen die Fragen erwähnt werden, die zwar zur Zeit im BGB nicht zu finden sind, sollten aber der Meinung nach des Autors auch geregelt werden, weil die Regulierung von der Gesellschaft benötigt wird. Es gehören Fragen hierher, deren Lösung der gesellschaftlichen Gerechtigkeit dienen würde. Hier sollte – die vielleicht wichtigste – Frage, die Unhaltbarkeit der Erbschaftrechtssituation des Lebensgefährten erwähnt werden. Zum Beispiel, wenn jemand jetzt im Krankenhausbett heiratet, und bevor der Verlassung des Krankenhauses stirbt, die Witwe/der Wittwer erbt kraft des Gesetzes – wenn es kein Abkömmling gibt – mit der Ausnahme des Linienvermögens das ganze Vermögen des Erblassers. Dagegen, wenn jemand in Lebensgefährtenbeziehung lebt, sei es beliebig lang, und es sollen sogar Kinder erzogen werden, der überlebende Lebensgefährte ist in juristischer Hinsicht im BGB gar nicht erwähnt.

In diese Gruppe gehören auch die Fragen, die das Gesellschaftsrecht aufwirft. Weder die jetzige gesellschaftsrechtliche Regelung, noch der Erbschaftsteil des BGB geben eine Anweisung in Fällen, wenn der Gegenstand der Nachlassenschaft eine Teilnahme in einer wirtschaftlichen Gesellschaft ist.

Der Beitrag beschäftigt sich in erster Reihe mit der Formalität des Testaments. Es wird kritisiert, dass laut der jetzigen Gerichtspraxis im Fall eines formalen Fehlers keine Beweisführung zugelassen ist. Dementsprechend kommt es oft vor, dass der Erbe nicht bezweifelt, dass am Testament die Unterschrift des Erblassers steht, da aber die beidern Zeugen – das Testament wurde mit fremder Schrift geschrieben – nicht ununterbrochen und gleichzeitig anwesend waren, er fechtet das Testament an, und wenn er seine Aussage beweisen kann, gewinnt er auch den Prozess. Im konkreten Falle suchte der Erblasser den Notar mit seinem Testament, das mit einer Schreibmaschine geschrieben wurde, um Beglaubigung auf. Der Notar hat es getan, und das Gericht erklärte das Testament für ungültig, weil zur Gültigkeit eines Testaments, das mit fremder Hand geschrieben wird, zwei Zeugen ununterbrochen und gleichzeitig anwesend sein müssen. Es ist zwar wahr, dass das Gesetz die Anwesenheit der beiden Zeugen vorschreibt, damit sie die Echtheit der Unterschrift bestätigen, hier lebt aber die Formalität ein Eigenleben und aufgrund dessen kann das Testament angefochten werden.

In diese Gruppe gehört weiterhin das Problem der jetzigen Regulierung der Institution des Pflichtteils. Unserer Meinung nach begrenzen die jetzigen Regeln ernst das Recht des Erblassers, dass im Falle seines Todes er frei über sein Vermögen disponiert. Die Tatsache, dass der Erblasser über die Hälfte seines Vermögens nicht disponiert, wird das Verfügungsrecht des Erblassers verletzt. Nach Meinung des Autors kann eine Blutverwandtschaft nicht solche

„schwerwiegende“ Folgen haben. Das geschriebene Gesetz und die Gerichtspraxis haben die Bedeutung der Institution der Enterbung sehr beschränkt. Wir halten den Gesichtspunkt begründet, dass die für die Berechtigten gesicherten Rechte im Zusammenhang der Institution des Pflichtteils im Wesentlichen gekürzt werden sollten.

Eine mögliche Lösung wäre die Erweiterung der Enterbungsgründe, andererseits sollte der Maß des Pflichtteils mindestens um die Hälfte gekürzt werden.

Als es schon erwähnt wurde, wir sehen grundlegende Probleme mit der Erbschaftsrechtssituation der Lebensgefährten. Heutzutage wird die Lebensgefährtenbeziehung in der europäischen Praxis allgemein anerkannt. Wir sehen das Problem darin, dass eine erbschaftsrechtliche Wirkung nur mit einer Ehe verbunden ist, und der Umstand nicht akzeptiert wird, dass die Ehe nicht die ausschliessliche Form einer Familienbeziehung ist. In einer Lebensgefährtenbeziehung kann auch ein harmonisches Familienleben ausgebaut werden.

Wir sehen keinen Grund dafür, dass gerade das Erbschaftsrecht keine Rechtswirkung mit der Lebensgefährtenbeziehung verbindet, obwohl im ungarischen geschriebenen Gesetz es etwa 170 Rechtsnormen gibt, die zur Lebensgefährtenbeziehung eine Rechtswirkung binden. Wir meinen, wenn die verschiedenen Rechtsnormen der Lebensgefährten-beziehung eine Bedeutung haben, dann muss sich diese Tatsache auch in dem Erbschaftsrecht widerspiegeln, und wenn auch im engen Kreis, aber die Erbmöglichkeit des Lebensgefährten auch anerkannt werden muss.

Es scheint wahrscheinlich zu kühn, aber wir können den Lebensgefährten in der gleichberechtigten erbschaftsrechtlichen Situation mit dem Ehegatte vorstellen. Die Ausrede, warum der Erblasser nicht zu Gunsten seines Lebensgefährten testiert hat, ist nicht zu akzeptieren, weil das Testieren in Ungarn nicht üblich ist. Die Leute machen im Allgemeinen kein Testament, es kann sogar die Aussage riskiert werden, dass die meisten nicht wissen, dass der Lebensgefährte nicht erbt, weil z.B. nach einem Jahr Lebensgefährtenbeziehung der Lebensgefährte Recht auf „Witwenrente“ bekommt.

Wenn ihre Feststellbarkeit gelegentlich nicht möglich ist, ist auch nicht zu akzeptieren. Das BGB definiert die Lebensgefährtenbeziehung genau und fügt weitere Rechtsfolgen hinzu. Daraus folgt es, dass die Lebensgefährtenbeziehung in einem entsprechenden Beweisverfahren zu behaupten ist. Die Beweislast ist natürlich zu Lasten des überlebenden Ehegatte vorzuschreiben.